

HAZIL NUTQIY JANRIDA INGLIZ XULQ ATVORINING MILLIY MADANIY XUSUSIYATLARIGA OID AYRIM MULOHAZALAR

Rashidova Odinaxon

Andijon Davlat Chet tillari instituti 2- kurs magistranti

Annotatsiya. Maqolada hazil nutqiy janrining ingliz va o'zbek tilidagi talqini haqida ma'lumotlar berilgan. Ingliz va o'zbeklarni hazil motoibaga munosabati va unga bir qancha misollar keltirilgan.

Kalit so'zlar: nutq janri, lingvokulturologik hodisalar, verbal va noverbal xususiyatlar, hazil mutoiba, 1 aprel hazil kuni.

Ingliz xulq atvorida ingliz hazil matnlari mazmuni ingliz xulqi stereotiplariga asoslangan dunyoning lisoniy manzarasini yaratadi. Ingliz tilida hazil matnining lingvomadaniy xususiyatlarini aniqlash hazil nutqiy janriga hos muloqotning konstitutiv belgilarini aniqlash, ingliz hazillarini lingvokulturologik hodisa sifatida tadqiq etish, madaniyatlararo muloqotlar jarayonida hazillardagi ingliz yumorini tushunmaslikning keltirib chiqaruvchi sababni topish, ingliz va o'zbek lingvokulturologiyasida dunyoning lisoniy manzarasini ko'rsatib beruvchi xulq atvor stereotiplari va hazillardagi yumorni tushunmaslik o'rtasidagi aloqani aniqlash kabi masalalar yechimini topishga asos bo'ladi. Ingliz yumorini tushunish uchun kommunikativ muvaffaqiyatsizlik asosida yotuvchi hazillarning lingvomadaniy qiymatini tushunish muhim ahamiyatga ega.

Ingliz xalqi yumorni yaxshi ko'ruvchi xalq hisoblanadi. Ular yumorda hech qanday araz, gina yoki shaxsiy yomon ko'rish kabi xis tuyg'ulardan yiroq bo'lib, ushbu hodisani sog'lom qabul qiladilar, yarmi jiddiy, yarmi yolg'on hisoblangan ushbu janr o'zida ba'zan hazilona haqiqatlarni ham saqlashiga ishonadilar. Ingliz lingvomadaniyatida ba'zan hazilni qo'llash so'zlovchining jiddiy suhbatdan tiyilishni hojlashini ham anglatishi mumkin.

Hazil ingliz dunyosining milliy madaniy konseptlaridan biri sanalib, kishilarning hazil jarayonida emosional jihatdan yuqori darajada o'zini boshqarish san'ati mavjud, shu bois ham og'ir, ya'ni diniy haqoratlash, sharm-hayosiz hazillarni bemalol qabul qiladilar. Ingliz hazillarini tushunish yoki tushunmaslik masalasi ingliz milliy-madaniy qarashlarini qanchalik bilishdadir. Lingvomadaniyatshunoslikda hazilni tushunish deganda, tinglovchining hazilda qayd etilgan tegishli narsalarni va kognitiv va kommunikativ qiyinchiliklarni yengish orqali ushbu voqe'likda idrok etilgan belgilarni ajratish va tushunilishi lozim bo'lgan haqiqiy ma'noni topishda ko'rinadi. Shunga ko'ra, tushunmovchilik bu atrofda voqe'likni tegishli xususiyatlarini vaqtida aniqlay olmaslik va ularni shaxsiy tajriba bilan bog'lay olmaslik, kognitiv va kommunikativ qiyinchiliklarni ko'ra olmaslik va uni muvaffaqiyatli yengib o'ta olmaslikdir. Demak, tinglovchining yashirin ma'noni ko'ra olmasligi, xabar mazmunini asossiz ravishda izohlashi, xabarni noto'g'ri talqin qilishi hazil

mohiyatini tushunmaslikka olib keladi. Qisqa qilib aytganda, tinglovchining kommunikativ qobiliyatsizligi hazilni muvaffaqiyatli chiqishiga to'sqinlik qiladi. Hazil nutqiy janrida tinglovchi duch keladigan mavzuni noto'g'ri tushunish va ob'yektlar, vaziyatlar, hatti-harakatlarning namunalari, mavhum tushunchalar va normalarning madaniy ahamiyatiga ega xususiyatlarini noto'g'ri tushunish, buni bartaraf etish uchun esa yangi madaniyatga kirish va boshqa madaniy ijtimoiy tajribani o'zlashtirish, tushuntirish va o'rganish zarur. Bunda o'z madaniyati va chet el madaniyati o'rtasidagi farqlarni ongli ravishda tushunish, boshqa madaniyat tizimidagi ajralib turadigan alohida xususiyatlarni ahamiyatini tushunish kerak bo'ladi. Adresat hazil ichiga yashiringan g'alatilikni ko'rmaydi, hazilni yumshoq deb o'ylaydi, vaziyat o'ta shavqatsiz, haddan tashqari qo'pol bo'lib ko'rinmaydi. Demak, tinglovchi ma'lum bir madaniyatga tegishli ob'yektlar va voqe'liklar haqida bizda ma'lumotlar yo'qligi sababli kulguli matnlarni tushunishda noto'g'ri tushunishga duch kelamiz, chet el madaniyatida qabul qilingan hatti-harakatlar me'yorlari haqida bilimning yetishmasligi oqibatida hazil mazmunini to'liq tushunmasligi mumkin.

Ingliz hazillari boshqa madaniyat vakillariga kulgili emasdek tuyuladi, ba'zan ingliz hazillari uzun so'zu-gaplardan iboratdek tuyuladi. Bu esa hazilni tushunmaslikning belgisidir. Ingliz xalqi suhbatdoshini kutilmagan yakun bilan xursand qilish maqsadida o'ziga xos xususiyatli hazil qiladilar. Ular haqiqiy muloqotda vaziyatning komediyasini ko'rishga ishtiyoqmand bo'lishib, ularning hazillari jiddiy qiyofada turib aytiladigan hazilning kutilmagan yakuni mavjudligi bilan harakterlanadi. Ingliz madaniyatida inson taqdiri masalasida taqdirning yaratuvchisi inson o'zi hisoblanadi. Shu sababli ham inson nimagaki erishsa, o'zining irodasi bilan erishilganiga ishoniladi. Ingliz hazilining pragmalingsvistik xususiyatlari bu hazil matnlarida so'zlovchi tomonidan kodlangan, so'ngra tinglovchi tomonidan adekvat yoki noto'g'ri dekodlangan ma'nolar hisoblanadi. Ingliz hazilini adekvat dekodlash uchun ingliz tilida so'zlashuvchilarning lingvomadaniy xususiyatlarini tushunishi kerak.

Ingliz lingvomadaniyatida hazil nutqiy janrida nutqiy xulq samimiylik va xushmuomalalilik tamoyiliga moslashtiriladi. Ingliz tili madaniyati kommunikativ qoidalarga rioya qilishga ustuvor yo'naltirilganligi bilan ajralib turadi, muloqotning samimiyligi esa xushmuomalalilik me'yorlariga riya qilish bilan harakterlanadi.

Kulguli muloqot muloqot qiluvchilarning jiddiy suhbatdan uzoqlashish niyati, muloqotning hazil ohangi, kulgu hatti-harakatlarining lingvomadaniy modellari kabilarni o'z ichiga oladi. Kulguli muloqot holati kulguning milliy madaniy xususiyatlarinin ochib beradi.

Kulguli ohang adresatga tegishli lingvomadaniyatda qabul qilingan xatti-harakatlarning stereotiplarini o'z ichiga oladi.

Inglizlar uchun latifani oxirigacha tinglamasdan oldin kulish odatiy hol emas. Bu esa ingliz halqini hazilni jiddiy turib eshitish va o'zini yuqori darajada boshqarish qoidalari mavjudligidan darak beradi.

Ingliz hazillari adresat, ya'ni qabul qiluvchining hayotiy qadriyatlariga ta'sir qilmaydi, ya'ni hazil tinglovchini o'zgartirishga yo'naltirilmaydi. Tinglovchi bu hazil o'ziga tegishli ekanligini o'ylamaydi ham. O'zbek madaniyatida esa hazillar ko'proq adresatga yo'naltiriladi. Ingliz hazillarida ingliz milliy xarakterini ko'rsatib beruvchi realiyalari, miflar, presendent matnlar, etnomadaniy tabular, o'zining shaxsiy xududiga boshqalarni kiritmaydigan o'tkir hissiyotli irodali inson tasviri, irimlar mavjud. Shuning uchun ham tinglovchi o'zini hazillar maydoniga tajriba sifatida qo'yilishini tarafdori emas. Ular hazilni tahdid, qo'rqitish sifatida qabul qilmaydilar. Ular hazilni ahamiyatsiz deb qabul qiladilar, vaziyatni ijobiy tushunadilar, so'zlovchining hazillari o'sha qiziq voqeani tinglovchi bilan baham ko'rish deb qabul qiladilar va tinglovchini kuldirolsa, bu uning yutug'i va hazilning qiymatini ko'rsatadi.

Ingliz hazillarida xissiyotlarni tiya bilish, qattiq kulmaslik, individual mustaqillik (biz emas, men), insonning o'z taqdirida o'zi faol ekanligini, hamda o'lim bilan bog'liq muqaddas diniy g'oyalar va dunyoqarashni qadrsizlanishini kuzatish mumkin. Ingliz hazillarida asosiy mavzular ish, oila, bayramlar, hordiq chiqarish, sevimli hayvonlari, haydovchilik, harid, tarix, musiqa, sport, xobbi, siyosat, Krismas, ya'ni yangi yil bayrami va yangiliklar kanallari ob'yet bo'ladi. Ular uyushtirilgan turli kechalarda, turli sms va shunga o'hshash xabarlarda, o'z nutqlarida va tungi sayrlarda do'stlari, kollegalari va oila a'zolari bilan hazillashishni xush ko'radilar¹.

Ingliz halqida butunjahon hazil kuni alohida odat sifatida shakllangan. ² Aprel ahmoqlar kuni har yili 1 aprelda o'tkaziladigan odat bo'lib, yolg'on va hazillardan iborat bo'ladi. Bu odat shunchalik keng qabul qilinganki, hatto rasmiy ommaviy axborot vositalari, gazeta, radio, televideniya va hatto, internet vebsaytlarida ham bu odat o'tkaziladi. Ommaviy axborot vositalarida tarqatilgan hazil xabarlar ertasi kunigina rost yoki yolg'onligi fosh bo'ladi. Masalan, Angliyada 1857 yilda London shahrida sotilgan ushbu chipta bilan bog'liq hech qanday namoyish ko'rsatilmagan.

An 1857 ticket to "Washing the Lions" at the [Tower of London](#) in London. No such event ever took place.

¹ H. Murr., A.Laff. The great big British joke book. 2013, p139

² From Wikipedia, the free encyclopedia// https://en.wikipedia.org/wiki/April_Fools%27_Day

Ushbu kunning kelib chiqishi noma'lum bo'lsa-da, bu haqda ko'plab nazariyalar mavjud. 1 aprel va ahmoqlik o'rtasidagi bog'liqlik J. Choserning Kenterberi ertaklarida (1392) topilgan. Mart oyi boshlanganidan beri 32 kun, ya'ni mart oyining boshidan 32 kun, ya'ni 1 aprelda Chanteklarning mag'rur xo'rozi tulki tomonidan aldangan. Biroq Choser 1 aprelni nazarda tutganmi yoki yo'qmi, bu aniq emas. Zamonaviy olimlar saqlanib qolgan qo'lyozmalarda nusxa ko'chirishda xatolar borligiga ishonishadi.

Angliyada ushbu bayram uzoq vaqtlardan beri saqlanib kelayotgan odatlardan sanaladi. 1980 yilda BBS kanali Big Ben soatining sirti raqamlashtirilishini e'lon qiladi va bunda kim birinchi bo'lib bu haqida habar bersa, o'sha soatning strelkasini yutib olishi mumkin bo'ladi.

Ushbu yolg'on xabarlarga ishongan odam aprel ahmoqi degan nomni oladi. Angliyada aprel ahmoqi bo'lgan odamga qarab Aprel ahmoqi deb baqirish odat tusiga kirgan. 1950-yillarda folklorshunos Iona va Piter Opilar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda Angliyada va an'analari Britaniyadan kelib chiqqan mamlakatlarda u hali ham amalda qo'llanilayotgani, uning kun davomidagi vaqti kunning tush ('Noon' means 'midday' or **12 o'clock** during the day. 'Midnight' refers to 12 o'clock during the night) vaqtigacha davom etadi. Bu vaqtdan so'ng qilinadigan hazillarda hazillashayotgan kishining o'zi aprel ahmog'i sanaladi. Ahmoq odamning bir nechta sleng-laqablari bor. Jumladan, "noodle" (a stupid person), "gob" ('Gob' is the word for mouth, it belongs to slang language, it is a bit rude to use the word, like 'Shut your gob'), "gobby" (talking too much, or saying things that should not be said) yoki "noddy" (a foolish person.) kabilardir.

Aprel hazil kuni dunyo amaliyotida juda bahsli masalalarni keltirib chiqarmoqda. Bu ajoyib hazilmi yoki dahshatli yolg'onmi savolini tug'dirmoqda. Bu yolg'onning ijobiy taraflari shunda ko'rinadiki, bu hazil inson salomatligi uchun foydalidir, ya'ni kulgu stressni yengillashtiradi, yurakni kuchlanishini kamaytiradi.

Shuni alohida ta'kidlash kerakki, hazil kuni uchun maxsus hazillarni ishlab chiqaruvchi turli tashkilotlar 2020 yilning mart oyidan boshlab o'z faoliyatlarini vaqtincha to'htatdilar. Chunki pandemiya kovid 19 pandemiyasi hali o'z yakuniga

yetgani yo‘q. Qo‘pol hazillar orqali insonlarning hazili to‘g‘ri tushunilib, uning ortida rost, chin fikr yotishi mumkinligini anglatuvchi hazillar insonlarga zarar yetkazib qo‘yishi mumkinligi taxmin qilindi. Masalan, Google kompaniyasi har yili o‘tkaziladigan “mashhur bo‘lmagan aprel hazillari” an‘anasini davom ettirmaslikka qaror qildi. Taylandda esa ushbu kunda tarqatilgan yolg‘on habarlar uchun 5 yillik qamoq jazosi joriy qilindi.

Yevropa mamlakatlarida Aprel hazil kuni shu darajada taraqqiy etganki, ushbu kun munosabati bilan turli kitoblar, teleshoular, televizion epizodlar yaratilgan. Masalan, [Bryce Courtenay](#)'s novel *April Fool's Day* (1993) kabi.

Ingliz lingvomadaniyatida aprel hazillarida aytiladigan hazillar mazmunida jabrlanuvchining xijolatga qo‘yish, sarosimaga solish yoki noqulaylik his qilishiga sabab bo‘ladigan zararli hazil qilishdir. Hazil paytida jabrlanuvchi pul yoki qimmatbaho narsalarini berish orqali, hazil yoki hazil emasligini bilib olish imkoniyati mavjud va bunga ruxsat beriladi ham. Ammo hazilga oid bo‘lmagan harakatlar sodir etilsa, zo‘ravonlik va firibgarlik sifatida baholanadi.

Tarixchilarning taxminiga ko‘ra, aprel hazil kuni 1582 yilda Fransiya grigoryan taqvimiga o‘tganda ushbu kun bahorgi teng kunlik munosabati bilan chiqarilgan. Yangi yilning boshlanishi 1-yanvar emas, 1 aprel deb ishonilgan. Matr oyining so‘nggi haftasidan 1-aprelgacha nishonlash davom etgan xabarlarni yolg‘on xabarlar sifatida tarqalgan va bu hazil va yolg‘onga aylanishini ta‘minlagan. Bu vaqtda bu xabarlarga ishongan insonlarni aprel balig‘i, ya‘ni oson tutilgan baliq, ya‘ni ishonuvchan odam sifatida baholagan.

Aprel hazil kuni butun Britaniyada tarqaldi. Shotlandiyada bu an‘ana ikki kunlik tadbirga aylandi, kakkuni (gowk) ovlash deb nomlanib, ushbu kunda odamlarni soxta ishlarga jo‘natishdi. Shundan beri kakku ahmoqlik ramzi bo‘lib qoldi. Ahmoq bo‘lgan kishi ortiga soxta dum yopishtirish yoki orqa tomonida “meni teping” (kick me) yozuvini ilish rasm bo‘ldi.

Demak, bu hodisalarga tayanib shuni aytish mumkinki, ingliz lingvomadaniy xulqida rasmiy darajadagi hazillar mavjud.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'ylati

1. Jiltsova O.Yu. Шутка как малый речевой жанр. ГБОУ ВПО Саратовский ГМУ им. В.И. Раумовского Минздрава России, кафедра русской и классической филологии, 1998.
2. Ю. В. Шурина Шутка как речевой жанр. Дисс. Канд. Наук по фил.1997
3. А. В. Карасик. Лингвокультурные характеристики английсково юмора.дисс. кандидат филологических наук, 2007